

Realisme in Nederland- Critici kiezen positie Jaap Versteegh - *De Boekenwereld* (2016) nr. 2

Hieronder treft u de oorspronkelijke tekst uit het artikel in *De Boekenwereld* nr. 2 aan:

In de geschiedenis van de Westerse moderne kunst is de controverse tussen de abstractie en de figuratie van cruciaal belang geweest. Deze tegenstelling, ontstaan met de geboorte van de abstracte kunst in het begin van de twintigste eeuw, onttaarde in het interbellum in een ware strijd toen de verschillende stijlen politieke waarden gingen vertegenwoordigen. Dit gegeven maakt het recent verschenen boek 'Realisme in Nederland- Critici kiezen positie 1925-1945' op voorhand een van de meest interessante delen uit de reeks over de kunstkritiek in Nederland. Bovendien was het noodzakelijk om de beeldvorming over 'goede' en 'foute' kunst te corrigeren. In de jaren 1940-1945 gold abstracte kunst als 'ontaard', met als gevolg dat realistische kunst na de oorlog van de weeromstuit veelal als 'fout' werd gezien. Zo kregen de verschillende stijlvormen morele waarden opgeplakt die nog jarenlang het beeld op de moderne kunstgeschiedenis hebben vertekend. Mieke Rijnders, de samenstelster van deze bundel, heeft in haar selectie van kunstkritieken nadrukkelijk rekening gehouden met deze problematiek. Dit blijkt onder meer uit de recensie van Kasper Niehaus over de expositie die in 1930 werd georganiseerd door de Socialistische Kunstenaarskring met karikaturaal-realistische schilderijen van onder meer Otto Dix en George Grosz. Hierin plaatst Niehaus kritische kanttekeningen bij het engagement van de kunstenaars, maar prijst hij hun artistieke kwaliteit. Een dergelijk genuanceerd standpunt werd zes jaar later verworpen door de NSB-criticus Nico de Haas die in Het Nationale Dagblad meende dat men diende te '[...] strijden tegen de schilders die ons vervelen met hun volks- en tijdsvreemde stemmingstukjes, zoals we tegen de abstracties zijn van halve geesteszieken [...]'

In haar selectie van kunstkritieken heeft Mieke Rijnders echter niet alleen de politieke diversiteit zichtbaar gemaakt, maar ook aandacht besteed aan de kunstwaardering vanuit diverse religieuze overtuigingen, het katholicisme in het bijzonder. Het ging hier niet zozeer om de afweging tussen figuratie en abstractie als wel over het verschil tussen werkelijkheid en waarheid. Het interbellum was de tijd van de verzuiling, waarbinnen het katholicisme een belangrijke rol speelde, ook binnen de beeldende kunst. Over het algemeen wordt Katholieke kunst gezien als behoudend en om die reden met realisme geassocieerd. Maar in de jaren '20 en '30 was het katholicisme een emancipatiebeweging en behoorden veel Katholieke kunstenaars, op zoek naar een persoonlijke verbeelding van de waarheid, tot de avant-garde. De meest vooraanstaande kunstcriticus van de katholieke zuil was de dichter Jan Engelman. Vanuit zijn geloofsovertuiging verlangde hij van kunst 'het edele, het ideële, het fel, brandend en innig levende dat tot de ziel spreekt'. Dit betekende echter niet dat hij afwijzend stond tegenover schilderijen waarin de werkelijkheid afstotelijk werd verbeeld. In zijn recensie over het werk van de neorealistische schilder Pyke Koch, bekend om zijn harde weergave van verloederde vrouwen, zoals te zien in het schilderij 'De schiettent' (1931), wees Engelman op de schoonheid die onder het afschrikwekkende uiterlijk verborgen lag. '[...] hare trekken, cru, plotseling en zonder leugen voor ons neergezet, hebben een kracht, een rust en een plechtigheid, welke ontstaan uit een van die onverklaarbare bevrijdingen waarmee het leven en de kunst ons altijd opnieuw verrassen. Naar bevrijding streeft het werk van Koch, zoals alle kunst'. Een conclusie die, in het licht van de persoonlijke geschiedenis van Pyke Koch, ook weer de nodige vragen oproept, maar dat terzijde.

Zo maakt Mieke Rijnders duidelijk dat de kunstcritici in het interbellum sterk geneigd waren de kunst te beoordelen vanuit hun persoonlijke politieke opvatting of levensovertuiging. Om die reden was hun oordeel allerm minst waarde vrij, maar het had als positief gevolg dat het kunstaanbod in de verschillende dagbladen en tijdschriften in ieder geval breed en gevarieerd was. Ondanks het feit dat het aantal invloedrijke critici betrekkelijk klein was, bood de kunstkritiek voor ieder wat wils. Dat is nu wel anders. Tegenwoordig is de nuance ver te zoeken en lijken de meeste kunstcritici in gelijke pas achter dezelfde zwaar gesubsidieerde publiekstrekkingen aan te lopen. Misschien dat over een paar decennia nog een deel kan verschijnen over de kunstkritiek in onze tijd getiteld 'Populisme in Nederland'. Maar dat wordt dan vast niet zo'n interessant boek als 'Realisme in Nederland'.

Realisme in Nederland - Critici kiezen positie 1925-1945
Auteur: Mieke Rijnders

Op de laatste pagina ziet u een scan van het artikel zelf:

van de internationale vakpers. Wie de creativiteit van de Nederlandse scriptontwerpers wil ervaren kan niet om deze publicatie heen. Uitgeverij De Buitenkant biedt die buitenkans.

Mieke Rijnders, *Realisme in Nederland. Critici kiezen positie 1925-1945*

Rotterdam, naio10, 2016

Paperback, 256 pags., ill. in kleur en zwart-wit

Kunstkritiek in Nederland 1885-2015, dl. 7

ISBN 978 94 6208 134 5

Prijs € 34,95

Jaap Versteegh

In de geschiedenis van de westerse moderne kunst is de controverse tussen abstractie en figuratie van cruciaal belang geweest. Deze tegenstelling, ontstaan met de geboorte van de abstracte kunst in het begin van de twintigste eeuw, onttaarde tijdens het interbellum in een ware strijd, omdat kunstopvattingen toen ook politieke waarden vertegenwoordigden. Dit gegeven maakt het recente *Realisme in Nederland. Critici kiezen positie 1925-1945* op voorhand een van de meest interessante delen uit de reeks over de Nederlandse kunstkritiek. Bovendien was het noodzakelijk om de beeldvorming over 'goede' en 'foute' kunst te corrigeren. In de jaren 1940-1945 gold abstracte kunst als 'ontaard', met als gevolg dat realistische kunst na de oorlog van de weeromstuit veelal als 'fout' werd gezien. Zo kregen de verschillende stijlvormen morele waarden opgeplakt die nog jarenlang het beeld van de moderne kunstgeschiedenis hebben vertekend.

Mieke Rijnders, de samenstelster van deze bundel, heeft in haar selectie van kunstkritieken nadrukkelijk rekening gehouden met deze problematiek. Dit blijkt onder meer uit de opgenomen recensie van Kasper Niehaus over de expositie die in 1930 werd georganiseerd door de Socialistische Kunstenaarskring, met karikaturaal-realistische schilderijen van onder meer Otto Dix en George Grosz. Hierin plaatst Niehaus kritische kanttekeningen bij het engagement van de kunstenaars, maar prijst hun artistieke kwaliteit. Een dergelijk genuanceerd standpunt werd zes jaar later verworpen door de NSB-criticus Nico de Haas, die in *Het Nationale Dagblad* van oordeel was dat men diende te '[...] strijden tegen de schilders die ons vervelen met hun volks- en tijdsvreemde stemmingstukjes, zoals we tegen de abstracties zijn van halve geesteszieken [...].'

In haar selectie van kunstkritieken heeft Rijnders niet alleen de politieke diversiteit zichtbaar gemaakt, maar ook aandacht besteed aan de kunstwaardering vanuit verschillende religieuze overtuigingen, het katholicisme in het bijzonder. In dat opzicht gaat het niet zozeer om de afweging tussen figuratie en abstractie, maar om het verschil tussen de gangbare verbeelding van het verleden en de persoonlijke verbeelding van kunstenaars. Het interbellum was de tijd van de verzuiling en het katholicisme was een van de belangrijkste zuilen, wat ook doorwerkte binnen de beeldende kunst. Over het algemeen wordt katholieke kunst gezien

als behoudend en om die reden wordt ze geassocieerd met realisme. Maar in de jaren twintig en dertig was het katholicisme ook een emancipatiebeweging en behoorden veel katholieke kunstenaars, op zoek naar een persoonlijke verbeelding van de waarheid, tot de avant-garde.

De meest vooraanstaande kunstcriticus van de katholieke zuil was de dichter Jan Engelman. Vanuit zijn geloofsovertuiging verlangde hij van kunst 'het edele, het ideële, het fel, brandend en innig levende dat tot de ziel spreekt'. Dit betekende niet dat hij afwijzend stond tegenover schilderijen waarin de werkelijkheid afstotelijk werd verbeeld. In zijn recensie van het werk van de neorealistische schilder Pyke Koch, bekend om zijn harde weergave van verloederde vrouwen zoals in 'De schiettent' (1931), wees Engelman op de schoonheid die onder het afschrikwekkende uiterlijk verborgen lag: '[...] hare trekken, cru, plotseling en zonder leugen voor ons neergezet, hebben een kracht, een rust en een plechtigheid, welke ontstaan uit een van die onverklaarbare bevrijdingen waarmee het leven en de kunst ons altijd opnieuw verrassen. Naar bevrijding streeft het werk van Koch, zoals alle kunst'. Een conclusie die in het licht van de persoonlijke geschiedenis van Pyke Koch ook weer de nodige vragen oproept, maar dat terzijde.

Zo maakt Mieke Rijnders duidelijk dat de kunstcritici in het interbellum sterk geneigd waren de kunst te beoordelen vanuit hun politieke opvatting of levensovertuiging. Om die reden was hun oordeel allerminst waardevrij, maar het had als positief gevolg dat het kunstenaarsaanbod in dagbladen en tijdschriften in ieder geval breed en gevarieerd was. Ondanks het feit dat het aantal invloedrijke critici betrekkelijk klein was, bood de kunstkritiek voor elk wat wils. Dat is nu wel anders. Tegenwoordig is de nuance ver te zoeken en lijken de meeste kunstcritici in gelijke pas achter dezelfde zwaar gesubsidieerde publiekstrekkingen aan te lopen. Misschien dat over een paar decennia een deel kan verschijnen over de kunstkritiek in onze tijd, getiteld *Populisme in Nederland*. Maar dat wordt dan vast niet zo'n interessant boek als *Realisme in Nederland*.

Pyke Koch, 'De schiettent' (1931). Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam.

